

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Л.Н. ГУМИЛЕВА

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

Қазақстан Республикасы Конституциясы күніне арналған
«КОНСТИТУЦИЯ: ҚҰҚЫҚ ҮСТЕМДІЛІГІНІҢ, АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ МЕН
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ІСКЕ АСЫРУ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
29 тамыз 2018 жыл, Астана қ.

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«КОНСТИТУЦИЯ: ВОПЛОЩЕНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА,
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА»
посвященная Дню Конституции Республики Казахстан
29 августа 2018 года, г. Астана

MATERIALS
International scientific-practical conference
«THE CONSTITUTION: THE EMBODIMENT OF THE VALUES OF THE RULE
OF LAW, CIVIL SOCIETY, AND THE MODERN STATE»
Devoted to Constitution Day of the Republic of Kazakhstan
August 29, 2018, Astana

**ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1
К18**

Редакциялық алқа:

**Амандықова С.К., Өмірзақов П.К., Хайрмуханмедов Н.И., Тлепина Ш.В.,
Мукашева А.А., Сембекова Б.Р., Жуманова М.Х.**

Қазақстан Республикасының Конституциясы күніне арналған «Конституция және қоғам мен мемлекеттің жаңғыруы» атты халықаралық ғылыми практикалық конференция материалдарының жинағы (29 тамыз 2018 жыл). Жалпы редакциясын басқарғандар: И.И. Рогов, А.О. Шәкіров, Е.Б.Сыздықов. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2018. – 394 б.

ISBN 978-9965-31-953-2

Қазақстан Республикасының Конституциясы күніне арналған «Конституция және қоғам мен мемлекеттің жаңғыруы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы қоғамды және мемлекетті жаңғыртудың теориялық және құқықтық аспектілері, азаматтық және қылмыстық-процессуалдық заңнаманы реформалау, сондай-ақ халықаралық стандарттарды енгізу, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы құқықтар туралы ғылыми мақалаларды қамтиды. Жинақ заңгер-мамандарға және кең қауымға арналған. Барлық материалдар авторлардың баяндауында жарияланды.

В Сборник материалов международной научно-практической конференции «Конституция и модернизация общества и государства», посвященной Дню Конституции Республики Казахстан, включены научные статьи по вопросам теоретико-правовых аспектов модернизации общества и государства, реформирования гражданского и уголовно-процессуального законодательства, а также имплементации норм международного права в действующее право РК. Сборник рассчитан на специалистов-юристов и широкий круг общественности. Все материалы опубликованы в изложении авторов.

The collected materials of international scientific-practical conference: «Constitution-the basis of dynamic and stable development of the society and the state», devoted to the Day of Constitution of Republic Kazakhstan the greetings and reports of leadership of state bodies of Kazakhstan, bodies of the constitutional control, ombudsmen, judges of the constitutional courts and correspondent bodies of the number of foreign countries, eminent home and foreign scientists –lawyers are included. The collected materials are designed for experts –lawyers and broad sections of the public. All the materials are published in the exposition of the authors.

**ISBN 978-9965-31-953-2
ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67.400.1**

©ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, 2018

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Marco Greggì	A Euro model for the tobin tax: the (tossible) impac to the new tax on the European Financial Market (and on the non eu investors)	9
Онгарбаев Е.А.	Об изменениях и дополнениях в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам религиозной деятельности и религиозных объединений	13
Тхабисимова Л.А.	О некоторых аспектах понимания конституционной ответственности в решениях конституционного суда Российской Федерации	17
Кванина В.В.	Конституционно-правовые основы отраслевых принципов предпринимательского права России и Казахстана	20
Букалерова Л.А. Остроушко А.В.	К вопросу о коррупции в системе образования в России	23

СЕКЦИЯ 1

ВОПЛОЩЕНИЕ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА И РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ЦЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Амандыкова С.К. Есентемирова А.М. Аничкин Е.С.	Некоторые проблемы и перспективы высшего образования в Казахстане	27
Абдрасулов Е.Б.	Конституционное право Российской Федерации и стран Центральной Азии: факторы общности	36
Нурпеисов Е.К.	Судебная власть и ее роль в обеспечении конституционной законности.	40
Капсалямова С.С. Абуов А.А.	Конституция и развитие гражданского общества в Казахстане	43
Амандыкова С.К. Калмаганбетова Д.Б.	Некоторые вопросы повышения правовой культуры государственных служащих Республики Казахстан	47
Кусаинова Л.И. Айтбай Ж. А.	Правовые основы положения политических партий в Республике Казахстан	51
Громова Е.А.	Правовое регулирование защиты прав потребителей финансовых услуг в Казахстан	54
Ибрагимов.Ж.И.	Государственно-частное партнерство в условиях цифровой реальности: сравнительно-правовой анализ законодательства России и Казахстана	60
Кусаинова Л.И. Смагулова А.С.	Конституция құқық үстемдігінің кепілі	63
Сарсенова С.Н.	Вопросы возрождения обычных правовых норм в современной системе гражданского права	68
Гезердава С.И.	Актуальные вопросы институциональных реформ области высшего образования Казахстана	72
	Конституционное измерение характеристик гражданского общества (сравнительно-правовой анализ)	76

Иванова Ж.Б.	Конституционно-правовая охрана объектов культурного наследия как воплощение традиционных духовно-нравственных ценностей народа	82
Спиридонова А.В.	Конституционный принцип свободы предпринимательской деятельности и его ограничение антимонопольным законодательством	84
Калмаганбетова Д.Б.	Правовое регулирование участия политических партий в выборном процессе Республики Казахстан	87
Хайрмуханмедов Н.И.	Егемендік ұғымының теориялық-құқықтық негіздері	90
Смағұлова А.С. Кусайнова Л.И. Смағұлов А.А. Османова Д.Б. Абдикаликов К.Б. Әлмұхамбетов Ж.Н.	Дәстүрлі құқықтағы ар-намысты қорғаудың өзіне тән ерекшеліктері	94
Жамбаев Е.С. Сапарбекова Б. Е.	Оценка современной системы высшего образования Республики Казахстан	98
Ибрагимов Ж.И. Бұлақбаев М.Б. Сәулен Нұржан	Казакстан Республикасындағы кәсіптік одақтар қызметінің конституциялық-құқықтық жағдайы	102
Жамбаев Е.С. Сапарбекова Б. Е.	Қоғамдық келісім және саяси тұрақтылық – конституциялық құндылықтың мазмұны және оны қамтамасыз ету құралдары.	105
Ибрагимов Ж.И. Бұлақбаев М.Б. Сәулен Нұржан	Есеп беруші мемлекетті қалыптастырудағы мемлекеттік қызметшілердің құқықтық санасының ролі ролі	108
Хайрмуханмедов Н.И.	Қазақстан Республикасында жоғарғы білім беру барысындағы өзекті мәселелер	114
Алимпиева Т.Г.	Еуропалық жоғары оқу орнынан кейінгі білім және ғылыми зерттеулер кеңістігінің ерекшелігі	116
Капсалямова С.С. Зейдин К.Б.	Конституционные основы общественного согласия и политической стабильности Республики Казахстан	123
Женисов С.К. Мысыр Олжас Сеилханов Ж.Д.	Омбудсмен институтының конституциялық-құқықтық негіздері	125
Мырзатаев Н.Д.	Ата заңымыз тарихи-мәдени мұра нысандарын қорғау, сақтау және пайдаланудағы негізгі қайнар көзі ретінде	129
Weisbekova G.K.	Экономикалық контрабанда: қоғамдық қауіптілігі және жауаптылық мәселелері	131
Нурутдинова А.Ж.	Цифрлы технологияларды енгізу процесіндегі жоғары білім беру жүйесін жетілдірудің кейбір мәселелері	134
Kussainov A.A.	The concretization of legal norms in court holding (theory and practice)	136
Наурызбаев Е.А. Глеубердина У.Т. Женисов С.К. Мысыр Олжас Смағұлова А.С. Кусайнова Л.И. Роза Өміртай	Проблемы совершенствования правовой охраны окружающей среды на военных и оборонных объектах Республики Казахстан	138
	Bologna process as a basis of transformation of higher education institutions in non-commercial joint stock companies (experience of the baltic states)	141
	Мемлекеттік басқару жүйесіндегі конституцияның маңыздылығы	144
	Конституциялық реформалар аясындағы мемлекеттік билік тармақтарының өкілеттіктері	148
	Договор личного найма в обычном праве	150
	Конституция – елдігіміздің айнасы	153

Бердыбаев Е.М.	Қоғамдағы құқықтық сананың қалыптасу бағыттары.	155
Махов А.Р	К вопросу о совершенствовании конституционной ответственности глав субъектов зарубежных федераций	157
Саулен Нуржан	Местные исполнительные органы власти Казахстана: организация, деятельность и полномочия	164
Бабаян Р.А.	Информационная безопасность как неотъемлемая часть системы национальной безопасности Российской Федерации на современном этапе	168
Мырзатаева Р.Д.	Бастауыш сынып оқушыларының тілдік сауаттылығы: әдістемедегі инновациялар	171
Ораз Рсай	Қазақстандағы әйел құқықтарының құқықтық теориялық аспектілері	174
Рябова Т. В	Правовые позиции органа судебного конституционного контроля Республики Армения	177
Нугыманов Е.	Конституция қоғамдық тұрақтылықты сақтау мен нығайтуының кепілі	179
Сапарбекова Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресудің әлімдік тәжірибесі	181
Мырзатаев Н.Д.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың шетелдік тәжірибесі	187
Гастаев Н.Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың шетелдік тәжірибесі	187
Цой К.Р.	Анализ законодательства в сфере образования для детей с особыми образовательными потребностями	189
Макоев Т.В.	Конституционные основы многопартийности в современной России	194
Садуақасов А.А	Мемлекеттік билік бөлінісінің принциптері және қр-ның конституциясына бектілуі	197
Зейнелгаби Адиль Омарова Э.Б.	Правовое регулирование вопросов социального обеспечения в Республике Казахстан	199

СЕКЦИЯ 2 КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЧЕТВЕРТОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Өмірзақов П.Қ	Корпоративтік құқықтың дамуының конституциялық негіздері	203
Абдирайымова А. докторант	К вопросу о государственном регулировании продовольственной безопасности в Республике Казахстан	205
Бексултанова Р.Т., Калтаева А.Т.	Доступ к правосудию как принцип правового государства	209
Жаркенова С.Б.	Некоторые актуальные вопросы совершенствования трудового законодательства Республики Казахстан	212
Жусипова Б.А., Омарова Э.Б.	Еуразиялық Экономикалық Одақ мүше елдердің жер қатынастары субъектілерінің құқықтық жағдайы	218
Нурғалиева Е.Н.	Правовая защита социально-уязвимых слоев населения	221
Нурмагамбетов А.М.	Некоторые вопросы становления конституционализма в Республике Казахстан	225
Нурмагамбетов А.М.	О некоторых новеллах современного трудового законодательства Республики Казахстан	228
Нурмагамбетов А.М.	О предмете международного трудового права	231
Нурмагамбетов А.А.	Добросовестность, разумность и справедливость	235

докторант Омарова Э.Б., Бердиярова Ж.С. Омарова Э.Б., Жусипова Б.А. Палымбетов Н.Ш. докторант Хасенов М.Х.	как оценочные понятия гражданского права Охрана труда по действующему трудовому законодательству Конституционно правовые основы Жұмыспен қамтудың типтік емес нысандарының заңды мәні Влияние новых технологий на развитие гражданского права: вызовы XXI века	239 242 246
Марат Н.М.	Қазақстан Республикасында концессиялық қатынастардың құқықтық реттелуі	252
Карибаева А.К.	Основные направления определения гражданско-правовой ответственности за коррупционные правонарушения в Республике Казахстан	258
Кожаметова С.Г.	Особенности правового статуса различных видов субъектов предпринимательства	262
Сақтағанова И.С., Аябековам.Н.	Мүмкіндігі шектеулі адамдардың қол жетімді ортадағы құқықтары: тәжірибелері, мәселелер және оны шешу жолдары	266
Абдраимов Е. Палымбетова М.	Апелляциялық сатыдағы соттың өкілеттігі Жерге меншік иелері мен жер пайдаланушылардың құқығын шектеудің құқықтық мәселелері	275 277
Сактаганова А.	Қазақстан Республикасының халықты әлеуметтік қорғау саясаты	280
Тоғжанова Ж.	Ювеналды әділет – кәмелетке толмағандар құқықтарын қорғау кепілі	283
Жүмекен Н.	Қазақстан Республикасындағы инвестициялық саясатты жүзеге асыру және қр заңнамасына сәйкес реттеу	285
Сактаганова А.	Медициналық сақтандыруды дамытудың шетелдік тәжірибесі - азаматтардың мүдделерін қорғаудың нысаны	288
Абдраимов Е. Сактаганова А.	Сот билігінің конституциялық негіздері Қазақстандағы арбитраж (аралық) соттың қалыптасуы және дамуы	291 294
Сақтағанова И.С., Аябекова М.Н. Темиржанова А., Жолимова А., Болатбекова И. Қожахметова Д.С.	Мүгедектердің құқықтарын қорғаудың халықаралық- құқықтық негіздері Правовой механизм защиты прав человека (на примере построения финансовых пирамид)	298 305
Сақтағанова И.С., Жанжігітова Ж.А. Марленқызы А.	Совершенствование правовых механизмов ипотечного кредитования в Республике Казахстан Жаңа заманғы экономикалық қоғамдағы отбасылық бизнесті дамытудың кейбір мәселелері Атқарушылық іс жүргізу құқықтық институтының дамуы және келешегі	308 314 318
Айбасов А. Аманғалиева А.	Сақтандырудың даму тарихы Шет мемлекеттердегі баламалы немесе аналогиялық құқықтық институттар	325 331
Калтаева А.Т.	Конституция-қоғам мен мемлекет дамуының динамикалық және тұрақты негізі	338

СЕКЦИЯ 3
ВОПЛОЩЕНИЕ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УГОЛОВНОЙ ПОЛИТИКЕ

РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Ахпанов А.Н., Келигова Х.Ю.	Ошибки в свидетельских показаниях	341
Ахпанов А.Н., Турсын А.М.	Вопросы обеспечения электронного перевода В современном уголовном процессе	345
Скаков А.Б.	Обеспечение прав испытуемых в условиях пробации	349
Сембекова Б.Р.	Антикриминальная безопасность личности в системе противодействия терроризму и экстремизму	355
Канаев А. С Амиргалиев А.А.	О некоторых вопросах контрразведывательной деятельности в Республике Казахстан	358
Дук Ю.И.	Соблюдение принципов верховенства права в борьбе с региональной преступностью.	362
Кабакова О.В.	Конституционные обязанности молодежи Российской Федерации как воплощение верховенства права в условиях построения гражданского общества	364
Баймолдина С. М.	Уголовная ответственность за преступления, совершаемые в информационных системах в Республике Казахстан	369
Муратханова М.Б., Мұқаметқазинов А.С.	Халықаралық деңгейде және шетелдерде	372
Ашимова Э. А.	Жасөспірімдерді өзін - өзі өлтіруге дейін жеткізуге итермелейтін себептер	376
Ашимова Э. А., Абулкаирова А. М. Даурембеков Е.К.	Пайдакүнемдік қылмыстарының алдын алу шаралары	382
	Правовые аспекты избрания меры пресечения в виде содержания под стражей в отношении женщин подозреваемых и обвиняемых в акте терроризма	385
Балгынтаев А.О., Енсебаева А.Р. Досанов М.У.	Вопросы социального обеспечения судей	389
	О вопросах совершенствования Казахстанского уголовного законодательства по борьбе с мошенничеством	391
Салпеков А. С.	Правовые гарантии и проблемы обеспечения независимости судей в Республике Казахстан	394
Сеилханов Ж.Д.	Экономикалық контрабанда: қоғамдық қауіптілігі және жауаптылық мәселелері	398
Тулепенов Ж. К. Кубенова Ш.А.	Қылмыстық жауаптылықтан босатудың кейбір негіздері	400
	Уголовная ответственность за вовлечение совершеннолетних в совершение уголовных правонарушений в Республике Казахстан	404
Бегеев Т. Б.	Особенности проявления экстремизма и терроризма в обществе	407
Аширбекова К. Б. Дуисова А.М.	Систематизация судебного приговора	411
	Права и свободы человека в Казахстане, как система ценностей правового государства	413
Кулбаева М. М.	Понятие и эффективность уголовно-правового воздействия на врачебную ошибку	418

СЕКЦИЯ 4

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Сарсембаев М.А.	Казахстанские и международные суды в решении международно-правовых проблем (на примере проблем международного транспорта и транзита)	422
------------------------	--	-----

Тлепина Ш.В.	Периодизация истории международного права	425
Акпарова Р. Н.	Международные стандарты и законодательство Республики Казахстан о правовом значении актов органов уголовного преследования и судов иностранных государств	431
Алпысбаева Ю. А.	Актуальные проблемы обеспечения свободы передвижения товаров в рамках евразийского экономического союза	441
Алшинбаев И. Ф.	Международно-правовое регулирование биологической безопасности на космических объектах	443
Есенбаева Г. С.	Международно-правовые проблемы режима контроля за ракетными технологиями	446
Жаксыгельдинов Л. Д.	Определение правосубъектности транснациональных корпораций в теории международного права	449
Жунусбекова А. Ж.	Халықаралық құқықтағы халықаралық шарттардың маңыздылығы	452
Искакова Ж. Т.	Еаэс и вто: взаимодействие двух правопорядков	456
Кабакова О.В	Конституционные обязанности молодежи Российской Федерации как воплощение верховенства права в условиях построения гражданского общества	458
Қаражан Б. С.	Международно-правовое сотрудничество стран центральной азии в условиях региональной интеграции	463
Костяная Ю. С.	Конституционное право человека и гражданина на информацию в Республике Казахстан.	466
Сатова А. С	Энергетическое сотрудничество в рамках еаэс как инструмент глобализации.	468
Сарсембаев М.А.	Проблемы транзита В Казахстанском законодательстве и международном праве	470
Сейдеш Б. Б.	Конституция – мемлекеттің тұрақтылығы мен ұлттық құндылықтарды сақтау кепілі ретінде	475
Сулейманова И. И.	Халықаралық құқық принциптері мен нормаларына сәйкес қылмыстық заңнаманы дамыту жолдары	483
Панов С.К.	Универсальный периодический обзор как уникальный механизм универсальной правозащитной системы	485
Хамидулина М. Б.	Вопросы международно-правовой защиты авторских и смежных прав	487
Шналина А. А.	Техническое регулирование как механизм защиты потребителей. Безопасность игрушек.	491
Sartayev A.K.	“Kazakhstan in the age of independence (some problems of international treaties realization)”	493

қаласында Арбитражды сотта аралық талқылау тәртібінде қарастырады. Бірақ, компаниялар арасындағы шаруашылық дауды аралық талқылау тәртібімен шеше алатын Гаага қаласындағы арбитражды сот жоқ болып шықты, оны Қазақстандағы Нидерланд корольдігінің елшісі ресми түрде дәлелдеген. Оңтүстік Қазақстан облысындағы талап арыз берушінің тұрғылықты орны бойынша компанияның берілген талапкерге қайтарылған болатын. Нәтижесінде компания қиын жағдайда қалды, себебі арбитражды ескертпе келсімшарт ЮНСИТРАЛ арбитражды регламент талаптарына да, Қазақстан Республикасының заңнама талаптарына сәйкес келмегендігі болып табылады. Басқа жақдайда Оңтүстік Корея мен Қазақстандық фирмалар арасындағы бекітілген келсімшартта, тараптар ЮНСИТРАЛ арбитраж ережелері бойынша аралық талқылау процедурасын қарастырған. Альтернативті ескертпелермен дауды қарастыру талқыланған, Кореядағы коммерциялық Арбитражды Палатада немесе Алматы қаласындағы Аралық сотта, залог ұстаушының таңдауы бойынша. Арбитражды таңдау құқығын жүзеге асырғаннан кейін корейлік компания талапкер ретінде өзінің талаптарымен «IUS» заңгерлік орталықтың аралық сотына жүгінді, жауапкер оған қарсы болмай, аралық сот мен арбитраж кандидатурасына таңдауды келісіп қол қояды[4].

Осы жағдайды қарастыра отырып және мәселенің күрделілігін түсінгеннен кейін, «IUS» заңгерлік орталық мамандары дауларды шешудің альтернативті құралдарын ісдеу мен аралық сот беделін көтеру бойынша іс шараларды тұрақты түрде жүргізіліп отырады. Осы мақсатта басқа мемлекеттердегі арбитражды тәжірибе меңгеріледі, тематикалық семинарлар мен конференциялар жүргізіледі, заңгерлік профельдегі екі жетекші жоғарғы оқу орнында арнайы сабақтар өткізіледі, көрсетілген сұрақтар бойынша ғылыми мақалалар мен баяндамалар жарияланады. Бірақ, көрсетілген мәселелерді шешу үшін барлық заңгерлік қауымдастықтар бірігіп, аралық сот мүмкіндіктерін кеңінен қолдану қажет.

Арбитраждар мен аралық соттың рөлін бекіту үшін берілген сферадағы заңды жүзеге асыру жеткіліксіз болып табылады. Қоғамға арбитражды және аралық сот қызметі туралы ақпарат беріп отыру қажет, берілген жұмысқа барлық компетентті мемлекеттік органдар, Жоғарғы сот, индустрия министрлігі және жаңа технологиялар мен экономикалық даму министрлігі, және де кәсіпкерлік бірлестіктер қатысу қажет.

Демек, осы заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстандағы арбитраждың даму перспективалары сәтті жүзеге асырылады. Барлық әлемде дауларды шешудің альтернативті процедурасы дамуда және мемлекеттік сот орындарына конструктивті бәсекелеске түсетіндей болып табылады. Қазақстандағы арбитражды талқылау әлемдік стандартқа сәйкес келуде. Ия, ол заңды тұлға мен азаматтардың құқытарын қорғау жүйесінде өзінің жоғарғы орның табады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Сулейменова Г.Ж. Перспективы развития судебно-правовой реформы в Республике Казахстане // Вест. КазГЮУ. – Астана, 2009. С. 64-69. 2. Syleimenova G.J. Perspektivi razvitia sydebno-pravovoy revormi v RK // Vest. KazGUU. – Astana, 2009. С. 64-69.
2. «Аралық сот туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 28 желтоқсандағы № 22 Заңы Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2004 ж., № 24, 151-құжат; «Егемен Қазақстан» 2004 жылғы 6 қаңтар № 2.
3. «Aralik sot turali» KR 2004 jilgi, №24, 151 kujat; «Egemen Kazakstan» 2004 jilgi 6 kantar №2.

МҮГЕДЕКТЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ ДЫҢ ХАЛЫҚ АРАЛЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Сақтағанова И.С.

Заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Азаматтық және экологиялық құқық кафедрасы,

Аябекова М.Н.

Заң ғылымдарының магистранты, оқытушы

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Азаматтық және экологиялық құқық кафедрасы,

Халықаралық деңгейде ең үлкен өзекті мәселелердің бірі- мүмкіндігі шектеулі жандардың жыл санының артуы болып табылады. Мүгедектігі бар адамдар әлемдегі ең әлсіз топ болып табылады. Жалпы алғанда, халықаралық статистикалық мәліметтерге сүйенсек, бір миллиардтан астам адам не әлем халқының он бес пайызы мүгедектің кейбір түрімен өмір сүреді екен, ал 1970 жылы бұл көрсеткіш он пайыз болғанын айта кеткен жөн.

Әлем халқының құрылымында егде жастағы адамдардың үлес салмағының көбеюімен көрсетілген қазіргі заманғы демографиялық жағдай мүгедектік деңгейіне тікелей әсер етеді. Яғни, 250 миллионнан астам қарт адамдар орташа немесе ауыр мүгедектікке ие болып табылады.

Мүгедектерге қатысты кемсітушілік адамзат тарихында қоғамда сақталған және әлі күнге дейін өз жүйесін табады. Мүгедектерді адам құқықтарын қорғау жүйесінде қорғау тетіктерін әзірлеу мүгедектердің қайырымдылық көмек алушыларынан тәуелсіз тұлғаларға мәртебесін өзгертуге мүмкіндік береді. Осындай көзқарас мүгедектердің құқықтарын құрметтеу үшін қоғамдық өмірге белсене араласуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау жолдарын іздеуге бағытталған.

Мүгедектердің құқықтарын көтермелеу және қорғау тек қана арнайы қызметтермен қамтамасыз етумен қатар, кемсітуге қарсы көзқарасты өзгертуге, кедергілерді жоюға және мүгедектердің азаматтық саяси, экономикалық және әлеуметтік мәдени құқықтарын жүзеге асыруға кепілдік беретін саясатты, заңдар мен бағдарламаларды қабылдауға бағытталған шараларды қабылдау керек.

1948 жылғы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, 1966 жылғы Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт және 1966 жылғы азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт саяси, экономикалық әлеуметтік және мәдени құқықтар, бірақ бұл әрекеттер мүгедектердің құқықтарын нақты көрсетпейді.

Жалғастыратын болсақ, мүгедектердің құқықтарын қорғау саласындағы арнайы актінің болмауы мүгедектерді қорғауды қамтамасыз ететін құқықтық тетіктерді жетілдіру саласындағы мемлекеттердің халықаралық ынтымақтастығының айтарлықтай өсуін алдынала белгіледі.

Айта кететін болсақ, мүгедектердің адам құқықтары контексіндегі мәселелері Біріккен Ұлттар Ұйымы тарапынан бірнеше мәрте қаралды: осы саладағы халықаралық ынтымақтастықты жетілдіру жөніндегі негізгі бағыттар белсенді түрде дамыды.

Яғни, 1982 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы Мүгедектерге арналған Дүниежүзілік іс-қимыл бағдарламасын қабылдады [1, 8]. Оның мақсаты мүгедектердің экономикалық даму деңгейіне қарамастан, барлық елдердің әлеуметтік өмірінде және дамуында тең дәрежеде қатысуына қол жеткізу болды.

Сонымен бірге, Бас Ассамблея 1983-1992 жылдардағы кезеңдерді жариялады. Біріккен Ұлттар Ұйымының Мүгедектердің онкүндігі және осы кезеңдерді мүгедектерге қатысты Дүниежүзілік іс-қимыл бағдарламасын жүзеге асыру құралы ретінде пайдалануға шшақырды.

Осымен қатар, 1987 жылы Стокгольмде өткізілген мүгедектерге қатысты Дүниежүзілік іс-қимыл бағдарламасының орындалуын қорытындылайтын бірінші халықаралық конференцияда мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны әзірлеу ұсынылған болатын. Соның ішінде, Италия мен Швеция үкіметтері ұсынған ұсыныстарға қарамастан, сонымен бірге мүгедектердің жағдайы туралы әлеуметтік даму комиссиясының арнайы баяндамашысы осындай конвенцияны әзірлеу туралы келіссөздер жүргізбеді.

Осындай-ақ, 1993 жылы Бас Ассамблея «Мүгедектердің мүмкіндіктерін теңестірудің стандартты ережелері» түрінде ұсынымдық құжатты қабылдады. Бұл ережелер мүгедектердің қоғам өміріне тең дәрежеде қатысуына кедергі келтіретін кедергілерді жою бойынша, мемлекеттік міндеттемелерді құрады, олар кейіннен көптеген мемлекеттердің ұлттық заңнамасына енгізілді [2].

Сонымен бірге, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі комитет жалпы түсініктеме қабылдаған болатын. Яғни, Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіде мүгедектерге қатысты ережелер жоқ.

Бұл Комитет мүгедектік мәселелерін Пактінің ережелеріне байланысты талдайды. Атап айтқанда, Комитеттің мәліметтері бойынша, Пактінің оныншы бабына сәйкес, жеткілікті өмір сүру деңгейі құқығы туралы, мүмкіндігі шектеулі адамдар өз отбасының болуы және тұрмысқа шығу құқығы бар. Мүмкіндіктері шектеулі адамдардың өз отбасыларымен бірге өмір сүруін қамтамасыз ету үшін барлық мүмкіндікті жасау қажет. Комитеттің пікірінше, әлеуметтік қамсыздандыру және табыс қызмет көрсету бағдарламалары осы заңның тоғызыншы бабына сәйкес, мүгедек адамдарға арналған ерекше маңызға ие.

Комитеттің мәліметтері бойынша, физикалық және психикалық денсаулығына он екінші бапқа сәйкес, мүгедектің қандай да бір түріне тәуелді адамдарға тәуелсіз болуға, аурудың одан әрі нашарлауына жол бермеуге және олардың әлеуметтік интеграциясына қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін медициналық және әлеуметтік қызметтерге, соның ішінде ортопедиялық протездерге қол жеткізу құқығын білдіреді, сондай-ақ, осындай қызметтерді пайдалану құқығына да ие болып табылады.

Қазіргі таңда дамыған және дамушы елдерде қалыптасқан мүгедектерді әлеуметтік қорғау процесіне тікелей қатысты бірқатар элементтер жүйесі енеді, яғни бұл жүйелер мүгедектердің құқықтарын қорғаудағы нормативтік-құқықтық актілерді қарастырады.

Шетел заңнамалары үшін мүгедектер мен дені сау тұлғалардың тең құқықтары қағидаларын Конституциялық және өзге де нормативтік белгілері, соның ішінде мүгедектік себебі бойынша азаматты кемсітуді шектеу шетелдіктер заңнамалары үшін тән болып келеді.

Қазіргі күнде қырыққа жуық ел мүгедектердің құқықтарын қорғау мақсатында заңдар қабылдаған болатын. Жалпы алғанда, қазіргі таңдағы басты мәселелердің бірі-бұл яғни, мүгедектерді кемсітушілікке жол бермеу. Осы мәселемен күресуді мақсат етеді. Және де мүгедектердің құқықтарын қорғауда және де әлеуметтік қызметтерге қол жеткізуде, яғни, осындай екі санат бойынша заңдар қабылданған болатын.

Мысалға алып қарайтын болсақ, Қытай мемлекетінде отыз алтыншы заңда мүмкіндігі шектеулі жандардың құқықтары мен олардың мүдделерін кепілдендіретін нормалармен қатар, осындай жүйедегі тұлғаларға да мемлекет тарапынан міндеттеме белгілейтін нормалар да бар екен.

«Мүгедектерді кемсітпеу туралы» 1995 жылғы Ұлыбритания мемлекетінің заңындағы басты қағида- мүгедек пен мүгедек еместерді теңдестіру.

Сонымен қоса, Германия мемлекетін алып қарайтын болсақ, бұл мемлекетте мүгедектерді әлеуметтік қорғаудың үш нысаны айқын көрсетілген екен: ол яғни, әлеуметтік сақтандыру, өтемақы және де көмек түрлері.

Яғни, мүгедектерді әлеуметтік қорғау мәселелерінде: 1974 жылғы «Мүгедектер туралы», 1974 жылғы «Оңалту жөніндегі бірыңғай шаралар туралы», 1979 жылғы «Қоғамдық көлікті пайдалануда мүгедектерге жәрдем көрсету туралы» және сондай-ақ, екі мыңыншы жылғы «Мүгедектер арасындағы жұмыссыздықпен күресу туралы» және тағы басқа да Әлеуметтік заңнама Кодексі және басқа да нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі.

Мәселен, Германияда, егер белгілі бір деңгейде өтініш берушінің ағзасының жұмыс істеуі немесе оның психикалық немесе көңіл-күй саулығы белгілі бір танылған қалыптан алты айдан астам мерзімде ауытқитын болса, және де қоғамдық өмірге қатысу белсенділігі төмен болған жағдайда мүмкіндігі шектеулі тұлға деп айқындалып танылады. Бұл мемлекетте мүгедек деңгейін белгілі бір шкала бойынша анықтайды екен. Яғни, ол шкала 10-нан- 100ге дейін барады. Егер де шкаласы жоғары болған жағдайда, бұл ауыр деңгейдегі мүгедек болып танылады. Және оған ауыр нысандағы мүгедек деген куәлік беріледі.

Бұл куәлік көбіне мүгедектер әлеуметтік қызмет алу барысында өтемақылар мен жеңілдіктер береді.

Ауыр нысандағы мүгедектік алған жас бала немесе қыз бала егер оларға мүмкіншілік туып жатса, арнайы шеберханаларда жұмыс істесе;

Сондай-ақ, бұл мемлекетте, «Балаларға берілетін жәрдемақы» яғни, Kindergeld мүгедек балаларға деген материалдық жағынан көмек. Бірақ бұл бағдарлама бойынша біршама артықшылықтар көрсетілген. Мселен, өзін-өзі асырай алмаған жағдайда, егер ол тұлға жиырма жеті жасқа толған болса да, оны материалдық қамтамасыз етеді. Бұл ретте яғни, көрсетіліп тұлға жұмыс істейтін жағдайда, кімде-кімнің кірісі жылына 7.680 еуродан аспайтын болса, сол өзін-өзі асырай алмайтын тұлға деп есептеледі.

Америка құрама штатында 1990 «Американдық мүгедектер туралы» заң болып табылады. Бұл заң бойынша, мүгедектерге арналған ыңғайлы құрылғы жасауға, егер де бұл құрал жұмыс берушіге белгілі бір ауыртпашылықтар туғызбаған жағдайда ғана қолданыс табады. Осымен қатар, барлық билік органдарының барлығына да «әртүрлі қызмет, бағдарламалар мен қызмет көрсетулер түрлерінен артышылық алуға тең қол жеткізуді» белгілейді. Бұл жүйе де яғни, мүгедектер білім беруде, денсаулық сақтауда, мемлекеттік жүйелерді пайдалану, яғни, атап айтқанда, сотта, сайлауда өз құқықтарын теңдік тұрғыда қорғап, қатыса алады.

Сондай-ақ, салынып жатқан ірі компаниялар міндетті түрде мүгедектерді ескеріп, оларға жүріп тұруға не офистарға кіруге ыңғайлы орындар салуы тиіс.

Бүгінгі таңда, көптеген мемлекеттерде бүгінгі таңға дейін қол жетімді деңгейде ақпаратты алмастыруға қатысты бірнеше заңдарды, мысалы Брайль қарпімен түрлі ақпараттарды атап айтқанда, мәтіндерді, дыбыс жазбаларын немесе басқа да жағдайлар қарастырылмағанын айта кеткен жөн. Бірақ та олар іс жүзінде қолданыс таппаған.

Мәселен, жоғарыда атап көрсеткеніміздей, Германияда да мүгедектердің өз құжаттарын өздері интернет желісі арқылы тапсыруы керек деген түсінікпен бүгінде әрбір компьютерлерге брайль қарпін енгізу орын алып жатыр. Әсіресе, бұл жүйеге зағиптар және де нашар көретін тұлғалар зәру десем артық айтқаным емес шығар. Алайда, салыстырмалы түрде алып қарайтын болсақ, біздің мемлекетімізде қазіргі таңда сурдоаудармашы бағдарламасы енгізілді. Бұл жүйе қазіргі таңда Алматы қаласындағы халыққа әлеуметтік қызмет көрсету орталықтарына орнықтыру орын алып жатыр. Яғни, бұл техникалық аппараттың көмегімен есту қабілеті нашар жандар мүгедектік тілмен қызмет көрсету планшетіне сөйлейді, ол планшеттегі мүгедек түсінетін жандар қызмет көрсетіп отырған тұлғаға түсіндіріп, бір-бірімен ақпарат алмаса алады. Біздің ойымызша, бұл да бір мүмкіндігі шектеулі жандардың өзін тең құқылы сезінудің бір жүйесі деп білеміз.

Бүгінгі күні әлемнің бірқатар жерінде мүгедектерді жұмыспен қамтудағы мәселелеріне көп көңіл бөліп жатқандары баршамызға мәлім.

Сондай бір елдердің қатарына, АҚШ жатады. Яғни, бұл мемлекетте егер де жұмыс беруші мүгедектерді жұмыспен қамтымай, яғни, жұмысқа алмаған жағдайда, оларға айыппұл салынады. Ал компанияларға жеңілдіктер ретінде салық салу саласында бірқатар жеңілдіктер қарастырылған.

Ал, Оңтүстік Кореяда, егер де мүгедектерді жұмысқа қабылдауға міндетті емес компаниялар жұмыс қызметіне екі пайыздан жоғарғы көрсеткіштегі деңгейде жұмысқа қабылдаған жағдайда, бұл компанияға көптеген жәрдемақылар беріледі [3, 7].

Сонымен қатар, Батыс мемлекеттерінде ауыр халдегі топқа жататындарды жұмыспен қамтудың бірден бір деңгейі өндірістік оқыту болып табылады.

Ал, Польшада мемлекеттік қоры есебінен жетпіс бес пайызға дейінгі мүгедектерді оңалтудың шығыстарын өндіреді.

Сондай-ақ, мүгедектердің біліміне әлемдік практикада көңіл аударылып жатыр.

АҚШ-та да, инклюзивті білім беру тұжырымдамасы, яғни, білім алуда ерекше мұқтаждығы бар барлық балалардың жалпыға бірдей тегін білім беруді көздейтін шаралар қабылданған. Жалпы алғанда, салыстырмалы түрде Қазақстандық құқықтық актілерде және де көптеген бағдарламалық бағалы құжаттарда мүмкіндігі шектеулі жандарды қоғамға енгізу туралы көірек қамтылған. Сонымен, теориялық жағынан алып қарасақ, «инклюзия» және де «ықпалдасу» екеуі екі бөлек дүние. Яғни, атап көрсеткеніміздей, инклюзия білім беру, жұмыспен қамтуда қолданыс тапқан.

Жалпы, мүгедектердің құқықтарын қорғаудың халықаралық құжаттары тереңнен орын алған. Халықаралық құжаттар бастауы жиырмамыншы ғасырдан бастау алады. Бұлай дегеніміз, мүгедектердің құқықтарын қорғаудағы үлкен бір бастау болып табылады. Мәселен, 1961 жылғы 18 қазандағы «Еуропалық әлеуметтік хартия» яғни, Еуропалық Кеңес қабылдаған бұл бір халықаралық құжат Турин қаласында жарық көрген. Соның ішінде, бұл хартияда әрбір тұлғаның өз күшімен және таңдауымен қолданыс көрген мамандығы бойынша еңбектенуі және оның күн көру мүмкіндігінің болуы туралы көрсетілген. Алайда, бұнда тек еңбек мәселесі емес, сондай-ақ, мүмкіндігі шектеулілердің қоғамдық өмірге белсене атсалысуға құқықтары бар екенін нақтылай көрсетеді.

Алайда, бұл нормативтік-құқықтық актілермен тоқталып қана қоймаймыз. Осымен қоса, мүгедектер құқықтары туралы конвенцияда және оған бірітіре келген хаттама 2007 жылы 30 наурызда заңдық күшіне енген болатын.

Бұл Конвенцияда көбінесе мүгедектердің теңдік құқықтарын сақталуын қадағалайды. Бүгінгі таңда бірнеше елдер бұл Конвенциямен хабардар. Яғни, жүз отыз жеті ел қол қойды. Ал, сексен бір ел Факультативтік хаттамаға қол қойды, қырық төрт ел конвенцияны бекітіп, жиырма алты ел хаттаманы бекіткен болатын.

Бұл Конвенция бойынша мүгедектерге арналған сегіз негізгі қағидалар қарастырылған:

1. Өз еркіндігін жасауға, оған жеке басын сыйлау да және басқаларға да көзқарастары жатады;

2. Ешқандай да кемсітушіліктің орын алмауы;

3. Толықтай орын алған қоғаммен қарым қатынас;

4. Теңдік, әсіресе, ерлер мен әйелдер теңдігі;

Сондай ақ, бірнеше айқындалан шаралар қарастырылады:

- Яғни, мүмкіндігі шектеулілердің құқықтарын қорғау үшін біршама заңнамалар және шаралар қабылдап, заңдық күшіне және іс жүзіне енгізуі қажет;

- Мүгедектердің барлық құқықтарын бұзабын кез келген іс қимылдан бас тарту;

- Көптеген сырттан келген күштердің, яғни, жеке тұлғалардың, ұйымдар мен барлық кәсіпкерлердің мүгедектердің құқықтарын сақтауын қамтамасыздандыру;

- Мүгедектердің барлық ақпарат құралдарын толықтай құқылы түрде пайдалана алуы;

- Мүгедектерге ассисивті яғни, толықтай түрде қолжетімді ақпараттандыру.

Сонымен қатар, салыстырмалы түрде айқындап қарасақ, үш бірдей нормативтік-құқықтық актілер, яғни, 1982 жылғы да Бостандықтар мен негізгі құқықтардың Канадалық хартиясының он бесінші басбнсаулығыында да, ҚР Конституциясының үшінші және ГФР заңнамаларының үшінші баптарында бірдей көрсетілген. Яғни, әрбір азаматтар, жынысына, тегіне, ұлтына немесе діни ұстанымына, денсаулығының дәрежесіне қарамастан бәрі де тең және кемсітуге негіз жоқ.

Осының ішінде үлкен мәселелердің қатарына Ресей Федерациясының жабық еңбек көрсетілімде мүгедектерді кемсіту көптеп орын алғанын атап айтқан жөн деп ойлаймыз. Мысал ретінде, егер де ортақ не жалпылай ресейлік мүгедектеріне түрлі қолдау көрсетілсе, кейбір жергілікті мүгедектер бірлестігіне және ұйымдар мен мекемелерге мұндай артышылықтар берілмеген.

Бүгінде мүгедектер өндіретін өнімдері мен қызметтердің құны бойынша, олардың жоғарғы деңгейіне назар аудармай, іс жүзінде салауатты қызметкерлермен бәсекеге түсу қиынның қиыны. Екі мың бесінші жылғы жиырма бірінші шілдедегі «Мемлекеттік және муниципалдық қажеттіліктер үшін тауарларды жеткізуге, жұмыстарды орындауға, қызметтер көрсетуге тапсырыстарды тапсыру туралы» нормативтік құқықтық актіде мүгедектер үшін белгілі бір атқарған жұмыс орындарын сақтау мақсатында, жіне де мәміленің ұсынылған бағасына қатысты мүкіндігі шекеулі тұлғалардың жалпы ресейлік мекмелеріне тапсырысты орнықтыру кезінде кейбір артықшылықтар енгізілген болып табылады. Жоғарыда атап көрсеткеніміздей бұл мемлекетте де басты мәселе жұмыспен қамту болып табылады[4, 9].

Ақпараттық технологиялар бойынша алып қарасақ, Таиландта көптеген мүмкіндігі шектеулі жандарға жағдай қарастырылған. Яғни, бұл мемлекеттің білім беру министрі қойған 1999 жылғы тамыз айында қабылданған ымдау тілі «Таиландтағы құлағы естімейтін жандардың ұлттық тілі» ретінде қарастырылған.

Бірақ та бұл заң 2000жылы заңдық күшін алған. Бұл заңда атап көрсеткеніміздей, тіл мәселесі басты орын алады. Яғни, құлағы естімейтін жандарға көмек ретінде бұл заңды сот отырысында және белгілі бір көтермелеу және де пайдалануға қатысты орын алған ақпарат алмасу не консультация алысу, ақпарат таратуға пайдалану, соның ішінде бұл жандардың мемлекеттік қызмет пен ақпаратқа қол жеткізуіне кепілдікті қамтамасыздандыру үшін қолдану орындалған.

Сондай-ақ, бірнеше мемлекеттер де осы бір мәселені қолға алып жатыр. Яғни, олар мүгедектердің тең және құқықтарын толықтай қолдана алулары үшін барлық жағдайларды қарастыруда.

Біздің еліміздің заңдарынан алып қарайтын болсақ, еліміз де көптеген шаралар және бағдарламаларды енгізуде. Ол яғни, еліміздегі мүгедектер санын азайтуға алып келеді деген ойдамыз.

Тұлға не үшін және қалай мүгедек болып кетеді десек? Бірінші мәселе, ол әрине, сырттан құбылыстан орын алған жарақаттанулар әсерінен;

Екінші мәселе, ол тума не табиғатынан мүгедек болуы;

Үшінші мәселе, ешқандай әсерсіз, кенеттен денсаулығының нашарлауын жатқыза аламыз.

Жоғарыда көрсеткеніміздей, бұл мәселелер Халықаралық мүгедектерді қорғау конвенциясында орын алған. Біздің Қазақстанда бұл халықаралық құжатқа қол қойып, өзіндік үлесін тигізуде.

Біз яғни, Литва мемлекетінің Вильнюс университетінде тәлім алғаннан кейін, бұл мемлекеттің бірқатар заңдық актілерімен салыстырмалы түрде қарастырдық.

Алып қарасақ, біршама ұқсастықтар мен кемшіліктер қатары да бар. Бірақ, бұл мемлекет осы Конвенцияға енгенімен де, қазіргі таңда көптеген мәселеге тірелді. Яғни, Конвенция басшылары тексеріс жүргізген уақытта, Литва мемлекетіндегі мүгедек жандардың санының тым өсу көрсеткішінде болғандықтан Конвенция басшылары ұйымнан шығарып қалуы жөнінде ескерту жасады. Әрине, көптеген бұндай мәселелер тек бұл мемлекетке тән емес.

Бұл қандай мәселелер десек? Әрине, ол оқу орындарында не басқа ойын сауық орталықтарына кіріп, мүгедектерге жақсы дәрежеде жағдайқамтылмағандықтан. Алайда, мүгедектігіне қарамастан, біршама азаматтар Литва мемлекетінің астанасы Вильнюс қаласында орналасқан Вильнюс орталық кітапханасының өркендеуіне біршама мүгедек жандар үлес қосқан. Сондықтан да, бірінің денесінің бір мүшесі кем болғанымен, ақыл есі сау адамнан артық жандардың бар екеніне тағы да көзіміз жетіп отыр.

Тіпті дене мүшесінің тоқсан пайызы кем болғанымен, әлемді мойындатқан жандар да жетерлік. Соның қатарына әйгілі физик Стифен Хокингті де жатқызуға болады.

Егер де Литва Республикаындағы жұмыспен қамту агенттігінде мүгедек жұмыссыз адам ретінде тіркелген болса, «Мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы» Заңға сәйкес, мүгедектерді қызметке алулары тиіс.

Мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы заңға әйкес, оларды жұмысқа орналастырудың арнайы шарттары мен келесі жағдайларда қолданылады:

- олар жеке дара меншік иесі ретінде жұмыс істейді;

- олар қызметкер немесе жұмыс беруші, мемлекеттік басқаруда, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, мемлекеттік мекемелерде жұмыс істейді;

- Осы Заң сондай ақ қорғалатын компанияны мүгедектерді жұмысқа орналастыру бойынша сауда компаниясын құру және басқару үшін жағдайларды қамтиды.

Әйткенімен де, мүгедектерді жұмысқа қамту туралы заң мүгедектердің жұмыс және еңбек жағдайларын жақсарту үшін көптеген өлшемдерді көрсетеді:

- яғни, жұмыссыз мүгедекке белгісіз жұмысқа қайтарылмайтын қаражат беру;
- осындай ақ, мүгедектігі бар адамдардың жұмыс орнында бейімделуі және еңбек және әлеуметтік саясат министрінің белгілеген критерийлеріне сай тиісті жабдықтарды алу болып табылады;

- алайда, оған қоса, салықтарды төлеуден босату және салым қаражатын беру;
- онымен қоса, қаржылық қолдаулар да жатады.

Литва Республикасында мүгедектікті сақтандырудың, ата-анасының немесе қорғаншысының өтініші бойынша мүгедектікті анықтайтын, егер адамның мүгедектігі басқа құзыретті органмен анықталмаса, арнайы комиссия осы билікпен жұмыс істейді.

Осыған қоса, Мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы Заңның 4-бабы еңбек және әлеуметтік саясат министрлігі, Еңбек және әлеуметтік саясат министрлігінде комиссия құрып, комиссия құрамын құқықтық акт арқылы анықтайды.

Тағы да айтар кететін болсақ, бұл комиссия мүгедектің жұмыс орнында жұмыс істей алатынын анықтайды. Мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы заңда осы Комиссияның операциялық қаражатын арнайы қор қамтамасыз етеді.

Осындай ақ, мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы заңның 5-бабына сәйкес, жұмыс беруші мүгедекті жұмыс орнынан басқа жұмыс орнына ауыстыра алмайды немесе алмайды, егер бұл адам жалпы және нақты жағдайларды орындамаған жағдайда, соның ішінде адам жұмыс аяқталуға қабілетсіз болған жағдайда, міндеттемелерді орындауға Комиссияның өзіндік рұқсаты жоқ. Егер де Комиссия рұқсат берген жағдайда, мүгедектерді жұмысшы ретінде қабылдай алады.

Осымен қоса, мүгедектің жалақысы жұмыс берушінің заңға, ұжымдық шартқа және де еңбек шартына сәйкес, еңбекке жарамсыз адамды еңбекке ақы төлеуге міндетті деген ұғымды білдіреді.

Осындай ақ, мүмкіндігі шектеулі жандардың жалақысы ағымдағы шотқа немесе жинақ шотына аударылып отырады және де бұл жандардың жұбайы, ата-анасы немесе қамқоршысы ғана ала алады.

Мүгедектік деңгейіне байланысты белгілі бір еңбек мұқтаждықтарына байланысты мүгедектігі бар, интеллектуалды түрде мүгедек, яғни атап көрсететін болсақ, көру, есту, дауысқа салу және сөйлеу қабілеті бұзылған жұмыс істемейтін мүгедектігі бар тұлғалар жеке табыс салығынан бостылады (Литва Республикасында мүгедектерді жұмысқа алу туралы заң)

Оның ішінде, Мүгедектерді жұмысқа орналастыру туралы заңда зейнетақылық дәне еңбекке жарамсыздықты сақтандыру, денсаулық сақтаудан түскен кірестер және осы адамдардың еңбек ақысы Литва Республикасының бюджетінен қарастырылады.

Литва Республикасының бюджеті алдыңғы айда Литва Республикасында екі таза айлық жалақы мөлшерінің негізінде қамтамасыз етеді. Егер нетто жалақысы осы сомадан асып кететін жағдайда, табыс қаражатын яғни, табыс қаражаттарын мүмкіндігі шектеулі жандардың жұмыс берушілері төлейтін болады.

Осылай ақ, қорғалған компаниялар мүгедектерді жұмысқа алу үшін сауда компаниясы ретінде құрылып отырады.

Сонымен, қорытындылай келе, осы халықаралық құқықтық мәселелерді талдай келіп, келесі тарауға өтеміз. Яғни, үшінші бөлімде осы қазіргі тандағы мүгедектердің құқықтарын қорғаудағы мәселелерге тоқталатын боламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Executive summary ageing in the twenty-first century: a celebration and a challenge. UNFPA. 2012.
2. Стандартные правила обеспечения равных возможностей инвалидов, прилагаемые к резолюции Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года. 48\96
3. Костюнина Г.М. Социальная политика в области труда №// Труд за рубежом. 2000. N4. 31-бет.
4. Қожамқұлова Л.Т. Қазақстанда қазіргі жағдайда халықты әлеуметтік қорғау жүйесін қаржымен қамтамасыз ету ерекшеліктері // «Әуелбек Қоңыратбаев оқулары» атты республикалық ғылыми – теориялық конференция материалдары. – Қызылорда, 2011 жыл 15 сәуір.